

УДК 343:349,6 (477)

V. Matviychuk

**THEORETICAL AND APPLIED PROBLEMS
DISTINGUISHING CRIME UNDER ART. 242
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE
AND RELATED CRIMES AND SIMILAR
ADMINISTRATIVE OFFENSE**

В.К. Матвійчук

*доктор юридичних наук, професор,
перший проректор
ВНЗ «Національна академія управління»*

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ
ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
СТ. 242 КК УКРАЇНИ, ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ
І АНАЛОГІЧНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО
ПРАВOPOPУШЕННЯ**

Постановка проблеми. Кримінальне право України розвивається і вдосконалюється, вирішуючи все більш складні питання у процесі розвитку незалежної держави, у тому числі й питання теорії та практики підвищення ефективності боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями. Йдеться, зокрема, про кваліфікацію і розмежування злочинів, що важливо для охорони інтересів суспільства і прав громадян. Зазначена проблема потребує ґрунтовного дослідження, оскільки має важливе значення не тільки для теорії кримінального права, але й у правозастосовній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладними проблемами відмежування злочину, передбаченого ст. 242 КК України, від суміжних злочинів та аналогічного адміністративного правопорушення займалися П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, Г.І. Балюк, Ю.В. Баулін, Ю.С. Богомяков, В.І. Борисов, Ф.Г. Бурчак, В.А. Владимиров, М.В. Володько, С.Б. Гавриш, А.В. Галахова, В.К. Грищук, А.П. Закалюк, Ю.С. Колбасов, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцев, І.П. Лановенко, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, П.П. Михайленко, А.А. Музика, В.Л. Мунтян, В.О. Навроцький, М.І. Панов, В.В. Петров, О.Я. Светлов, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, С.А. Тарарухін, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, С.В. Трофимов, І.А. Тяжкова, В.І. Шакун, Ю.С. Шемшученко, В.З. Янчук, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценко, В.М. Присяжний та багато інших вчених, які зробили свій внесок у розвиток цього питання. Але

здебільшого ці дослідження проведені в минулі роки на основі застарілого на сьогодні законодавства.

Мета статті полягає в дослідженні теоретичних і прикладних проблем відмежування злочину, передбаченого ст. 242 КК України, від суміжних злочинів та аналогічного адміністративного правопорушення.

Основні результати дослідження. Як відомо, кожен злочин має ряд загальних ознак з іншими злочинами. Для того, щоб правильно встановити той чи інший злочин, необхідно вміти чітко відмежувати його від суміжних складів злочинів. Встановлюючи властиві порушенню правил охорони вод (забруднення водних об'єктів) ознаки, слід виключити ті з них, які йому непритаманні, постійно поглиблюючи аналіз даної правової норми на підставі дослідження фактичних обставин вчиненого. Лише тоді ми прийдемо до тієї сукупності ознак, що нададуть можливість відмежувати злочин, передбачений ст. 242 Кримінального кодексу України, від суміжних. Досить чітко дану думку висловив В.М. Кудрявцев: «По суті справи весь процес кваліфікації обставин полягає у послідовному відмежуванні кожної ознаки вчиненого діяння від ознак інших, суміжних злочинів. Можна сказати, що розмежування злочинів є зворотній бік кваліфікації» [1, с. 146].

Відповідь на запитання, за якими саме ознаками слід відрізнити порушення правил охорони вод від суміжних складів, на наш погляд, має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення. Виходячи з аналізу ознак складів злочинів, можна виділити чотири основні групи: 1) склади, що не мають між собою жодної загальної ознаки (крім віку суб'єкта й осудності). Розмежування таких складів злочинів не становить жодних труднощів і можливе вже при побічному ознайомленні з ними; 2) склади, що мають три загальні ознаки. Розмежування цих складів не викликає труднощів; 3) склади, що мають дві загальні ознаки і різняться за конструкцією. У цих складах, наприклад, частково збігаються спосіб дій, форма вини, але є різниця за предметом посягання, за метою, за об'єктом і віком суб'єкта. У даному випадку розмежування також не викликає труднощів, оскільки може бути проведене за декількома ознаками; 4) склади, що мають одну відмінну ознаку й однакові конструкції. Саме такі випадки і викликають при відмежуванні найбільші труднощі.

Нам здається, що найбільш прийнятним є послідовне розмежування цих ознак за окремими елементами об'єктивної сторони й об'єкта, суб'єктивної сторони й суб'єкта та ознаками кожного з цих елементів. Тому, виходячи з викладених вище методологічних вимог, проведемо відмежування порушення правил охорони вод від забруднення моря. У судово-слідчій практиці при застосуванні кримінального законодавства, що передбачає відповідальність за порушення правил охорони вод, виникає немало труднощів, зокрема при відмежуванні цього злочину від забруднення моря.

Як уже згадувалося, об'єктами злочинів є суспільні відносини. При цьому кожний об'єкт злочинного посягання має свою складну внутрішню структуру, в якій можна виділити різні складові, а саме: а) фактичні суспільні відносини між людьми; б) правову форму або «оболонку» цих відносин:

в) матеріальні форми, умови й передумови існування суспільних відносин тощо [2, с. 137].

У диспозиції статті закону, передбаченого ст. 242 КК України, наведений тільки один елемент «правової оболонки». Між іншим, судді, слідчому при вирішенні практичних завдань дуже важливо з'ясувати для себе об'єкти будь-якого злочину, у тому числі і з формальним або матеріальним складами у всій його повноті. Якщо до складу злочину, скажімо, включена тільки правова оболонка об'єкта, то іноді може бути не зовсім очевидно, яка сумісність суспільних відносин, що охороняються кримінально-правовою нормою. Потрібно враховувати й те, що однакова «оболонка» може охоплювати різні суспільні відносини. Через неповне і тому неправильне уявлення про об'єкт злочину нерідко виникають помилки при кваліфікації злочинів.

Різницю у зіставлених злочинах слід шукати насамперед за основним об'єктом посягання, якщо при порушенні правил охорони вод ними є лише суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони, раціонального використання, відтворення й оздоровлення водних об'єктів від забруднення та виснаження, і при забрудненні моря – суспільні відносини, які забезпечують умови охорони раціонального використання, відтворення й оздоровлення внутрішніх морських вод, територіальних морських вод України, вод виключної (морської) екологічної зони України та вод відкритого моря. Крім того, істотна відмінність проводиться за предметом досліджуваних складів злочинів, оскільки предметом злочину, передбаченого ст. 242 КК України, є водні об'єкти, указані в диспозиції статті, а предметом забруднення моря є води відкритого моря, територіальні морські води, води в межах виключної (морської) економічної зони.

Відмежування злочинів за об'єктивною стороною. Об'єктивна сторона злочину – елемент, як правило, що найбільш повно відображений у диспозиції ст. 242 КК України, тому розмежування злочинів за ознаками цієї сторони на перший погляд може видатися не дуже складним. Проте помилок при застосуванні закону, як правило, найбільше. Пояснюється це тим, що при розмежуванні злочинів ознаки, що характеризують об'єктивну сторону, зустрічаються частіше, ніж інші.

Правильне встановлення ознак об'єктивної сторони є важливим із багатьох причин, тому що надає можливість встановити ознаки об'єкта й суб'єкта злочинного посягання. Таке посилення на деякі конкретні суспільні відносини може бути вчинено взагалі обмеженою кількістю способів і лише спеціальним суб'єктом. Як правило, «порушення законом об'єкта, що охороняється, може бути вчинено не будь-якими, а тільки певними діями, характер яких визначається насамперед властивостями самого об'єкта» [3, с. 137]. Вірно встановивши спосіб дії, ми в ряді випадків можемо зробити обґрунтований висновок про об'єкт або хоча б про приблизне коло об'єктів злочинного посягання, а часом і про форму вини [4, с. 161].

Розмежувати суміжні злочини за об'єктивною стороною доводиться, як правило, вже тоді, коли встановлено, що обидві дії посягають на один і той же родовий об'єкт і належать до однієї групи злочинів.

Для визначення ознак об'єктивної сторони порушення правил охорони вод, які відмежовують їх від суміжних складів злочинів, необхідно виявити зміст об'єктивної сторони суміжних складів злочинів. З цією метою системно згрупуємо і зіставимо ознаки об'єктивної сторони, зафіксовані в диспозиції стст. 242 і 243 КК України. Так, для ч. 1 ст. 242 КК України характерні такі обов'язкові ознаки об'єктивної сторони складу злочину: 1) діяння (забруднення, виснаження); 2) засоби забруднення водних об'єктів (незnezаражені стічні води, покидьки, відходи, сировина тощо); 3) джерела забруднення (підприємства, установи, організації тощо); 4) місце забруднення та виснаження водних об'єктів – це місце знаходження вод – предметів цього злочину (предмету, що перераховується в диспозиції цієї статті). Для ч. 1 ст. 243 КК України обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього складу злочину є: 1) діяння (забруднення, незаконне скидання чи поховання матеріалів, речовин і відходів); 2) засоби забруднення моря (матеріали чи речовини шкідливі для життя чи здоров'я людей або відходи, що є небезпечними для життя й здоров'я людей, живих ресурсів моря; матеріали, речовини, відходи); 3) місце вчинення злочину (внутрішнє море, територіальне море, море в межах виключної (морської) економічної зони, відкрите море); 4) джерела забруднення моря (судин, штучно встановлених в морі платформ, з повітряних судин, з підприємств, установ і організацій тощо).

Таким чином, підводячи підсумок з відмежування цих двох складів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 243 і ч. 1 ст. 242 КК України, за ознаками об'єктивної сторони, слід зазначити, що вони відрізняються за діяннями: для ч. 1 ст. 242 КК України характерні забруднення, виснаження; для ч. 1 ст. 243 КК України характерні забруднення, засмічення, скидання, поховання. Тобто другий склад ще має такі додаткові діяння, як засмічення, поховання, скидання (але він не має такого діяння, як виснаження, що характерно для ч. 1 ст. 242 КК України). Щодо джерел забруднення ч. 1 ст. 243 КК України, то їх відмежовує від джерел, передбачених ч. 1 ст. 242 КК України, морські судна, штучно споруджені у морі конструкції. Крім того, ці два склади злочинів відрізняються, як свідчить проведений нами аналіз цих статей, і місцем вчинення злочину. На відміну від першого складу злочину, місце вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 243 КК України, є внутрішнє море, територіальне море, відкрите море, морські території у межах вод виключної (морської) економічної зони України.

Для об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ч. 2 ст. 242 і ч. 2 ст. 243 КК України, характерні такі обов'язкові ознаки: для ч. 2 ст. 242 КК України: 1) діяння (забруднення, виснаження); 2) наслідки (спричинення загибелі або захворювання людей, масова загибель тваринного або рослинного світу інші тяжкі наслідки); 3) засоби забруднення (незnezшкоджені стічні води, покидьки, відходи, шкідливі речовини, матеріали, сировина тощо); 4) місце вчинення злочину теж, що нами зазначено для частини ч. 1 цієї ж статті; 5) необхідний причинний зв'язок між діянням зазначеними й указаними наслідками, що настали; 6) ті ж джерела, що нами названі для ч. 1 цієї ж статті. Для ч. 2 ст. 243 КК України характерні такі обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього складу злочину: 1) діяння (забруднення, засмічення, скидан-

ня, поховання); 2) наслідки (загибель або захворювання людей, масова загибель об'єктів тваринного або рослинного світу); 3) місце те ж саме, що нами вказано для ч. 1 ст. 243; 4) ті ж самі джерела забруднення, які вказані нами в ч. 1 до цієї ж статті; 5) ті ж самі засоби, що нами вказувалися для ч. 1 цієї ж статті; 6) необхідний причинний зв'язок між діями й наслідками, зазначеними в диспозиції цієї ж статті.

Таким чином, підсумовуючи розмежувальні ознаки об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ч. 2 ст. 242 КК України і ч. 2 ст. 243 КК України, слід зазначити, що для ч. 2 ст. 242 КК України необхідні такі ознаки діяння, як засмічення, скидання, поховання, які властиві ч. 2 ст. 243 КК України. Крім того, для ч. 2 ст. 242 КК не є характерним таке місце вчинення злочину, як внутрішнє море, територіальне море, відкрите море, море в межах (морської) економічної зони України, що властиве для ч. 2 ст. 243 КК України. Для ч. 2 ст. 242 КК України не властиві такі джерела вчинення злочину, як штучно споруджені у морі конструкції, платформи, морські судна, які характерні для ч. 2 ст. 243 КК України.

Відмежування злочинів за суб'єктивною стороною. Суб'єктивна сторона злочину є відображенням у свідомості суб'єкта об'єктивних ознак вчиненого і характеризує ставлення до них суб'єкта [5, с. 131]. Вивчення матеріалів досудового слідства і судової практики свідчить про те, що значна кількість помилок при кваліфікації злочинів відбувається або через неправильне розуміння суб'єктивних ознак складів, або через неглибоке їх з'ясування. Кримінальне право України не надає пріоритету ані об'єктивним, ані суб'єктивним ознакам. Якщо переоцінка об'єктивних ознак призводить до об'єктивного ставлення у винуватця, то переоцінка суб'єктивних факторів призвела б до засудження за думки, а не за дії. І те, й інше суперечить вимогам законності, яка має своїм основним завданням боротьбу з різними антисуспільними явищами, забезпеченням непохитності суспільного і державного ладу, тому ухил деяких авторів до так званого пріоритету суб'єктивного ставлення у винуватця [6, с. 140] має хибний, суб'єктивістський підхід до кримінально-правового ставлення у винуватця і не може бути сприйнятий практикою.

Основний критерій розмежування за суб'єктивною стороною – це форма вини. Але як визначити, чи передбачає той чи інший склад злочину винуватця умисну або необережну, із чого виходити? Це може бути: а) прямо вказано в законі; б) впливати із змісту вживаних у ньому термінів, в) із вказівок закону на мотив і мету, що характеризують умисні дії; г) походити із системного тлумачення закону [7, с. 117].

У складі умисного злочину кожна об'єктивна ознака усвідомлюється, у складі необережного – хоча б одна ознака не усвідомлюється, але може і повинна усвідомлюватися [7, с. 119].

Аналіз суб'єктивної сторони складів злочину, передбачених ч. 1 ст. 242 і ч. 1 ст. 243 КК України, свідчить, що їх ознаки суб'єктивної сторони складів злочинів збігаються, оскільки дії винних мають умисну форму вини. Причому як для одного, так і для другого складу злочину характерний прямий умисел. Ця форма вини характерна для злочинів із формальним складом. Що ж до ч. 2

ст. 242 і ч. 2 ст. 243 КК України, то для них можливі діяння у формі умислу й необережності, а для наслідків характерна необережність.

Відмежування за суб'єктами злочину. Розмежування злочинів залежно від їх суб'єктів у більшості випадків не викликає труднощів. Це пояснюється тим, що ознаки суб'єкта цих злочинів указані в законі і легко можуть бути встановлені.

Суб'єктами порушення правил охорони вод (забруднення водних об'єктів) можуть бути фізичні, осудні, службові, неслужбові, приватні особи (громадяни України, громадяни іноземних держав, особи, що мають подвійне громадянство), яким на момент вчинення злочину виповнилося 16 років. Такі ж суб'єкти характерні і для ч. 1 і 2 ст. 243 КК України.

Крім того, слід зазначити, що для складу злочину, передбаченого ст. 242 КК України, не є характерними така бездіяльність, яка передбачена ч. 3 ст. 243 КК України.

Підсумовуючи результати аналізу злочинів, передбачених стст. 242 і 243 КК України, необхідно відзначити, що вони мають відмінності за такими ознаками складу злочину: 1) за об'єктом складу злочину; 2) за предметом складу злочину; 3) за деякими ознаками об'єктивної сторони складу злочину; 4) за місцем вчинення злочину.

Ця відмінність свідчить про те, що в майбутньому недоцільно ці склади злочинів об'єднувати в одну статтю Кримінального кодексу України.

Також діяння, передбачене ч. 2. ст. 242 КК України, необхідно відрізнити і від диверсії за основним безпосереднім об'єктом (ст. 113 КК України – економічна безпека). Крім того, диверсія відмінна від діяння, передбаченого ст. 242 КК України, за конструкцією об'єктивної сторони, оскільки вона вважається діянням з усіченим складом злочину і визнається закінченою з моменту здійснення вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на досягнення зазначених у законі наслідків, тобто незалежно від фактичного спричинення смерті та інших наслідків [8, с. 331]. Диверсія відрізняється від досліджуваного нами складу злочину за суб'єктивною стороною - виною у разі прямого умислу як до дій, так і до наслідків, а також наявністю спеціальної мети – ослаблення держави.

Відмежування кримінально-правового порушення правил охорони вод від аналогічного адміністративно-правового делікту (порушення правил охорони водних ресурсів – ст. 59 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Шкода суспільству і, зокрема, суспільним відносинам, що забезпечують охорону, раціональне використання, відтворення та оздоровлення водних об'єктів, заподіюється не тільки злочинними посяганнями, а й іншими правопорушеннями, що тягнуть за собою адміністративну або дисциплінарну відповідальність. Це питання надто актуальне, про що свідчить поширеність адміністративних правопорушень, передбачених ст. 59 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Наприклад, лише за 2000-2014 рр. до адміністративної відповідальності притягнуто: 1) період з 2000 р. по 2006 р. – 129481 осіб; 2) у період з 2007 р. по 2014 р. – 114658 осіб.

Слід підкреслити, що відмежування цього адміністративного делікту від злочину, передбаченого ст. 242 КК України, надто актуальне.

Необхідною умовою успішної боротьби з такими правопорушеннями й обґрунтованим застосуванням законів, їх правового впливу є правильна юридична оцінка вчиненого. У зв'язку з цим назріла необхідність розглянути питання порушення правил охорони вод як злочину і як адміністративне правопорушення, які тією чи іншою мірою посягають на суспільні відносини, що забезпечують охорону, раціональне використання, відтворення, оздоровлення водних об'єктів. Питання про кваліфікацію й розмежування злочинів і адміністративних правопорушень у загальнотеоретичному плані привертає увагу дослідників-юристів, причому нерідко висловлюються найрізноманітніші думки з даної проблеми. Ряд вітчизняних і зарубіжних учених вважають, що різниця між злочином і адміністративним або дисциплінарним проступком визначається наявністю або відсутністю суспільної небезпечності діяння. Так, Н.Д. Дурманов вважає, що при розмежуванні злочину та інших видів правопорушень вирішальне значення має наявність чи відсутність основної ознаки злочину – суспільної небезпечності діяння [9, с. 311]. Аналогічного погляду дотримуються І.М. Лисов [10, с. 13–14], М.С. Строгович [11, с. 135–148], А.П. Клошніченко [12, с. 34–36], А.Н. Даньшин [13, с. 107], О.М. Якуба [14, с. 163–165].

Проте А.А. Піонтковський вказує, що різниця між злочином і адміністративним чи дисциплінарним проступком полягає в ступені їх суспільної небезпечності [15, с. 41]. Такої ж точки зору дотримується А.Є. Луньов [16, с. 47], А.Ш. Якупов [17, с. 58], Н.Ф. Кузнецова [18, с. 60], Б.А. Курінов [19, с. 12].

Як відомо, основна ознака будь-якого соціального явища концентровано виражає найважливіші його властивості в їх органічному взаємозв'язку, без яких саме явище існувати не може. Злочини й адміністративні чи дисциплінарні проступки характеризуються внутрішньою притаманною їм об'єктивною суспільною небезпечністю, тобто основною ознакою, суть якої полягає в реальному заподіянні або можливості заподіяння шкоди суспільним відносинам [18, с. 60]. Якщо це так, то, очевидно, саме дана ознака і повинна бути покладена в основу розмежування злочину, передбаченого ст. 242 Кримінального кодексу України, і аналогічного адміністративного делікту. Для конкретного розгляду цього питання необхідно проаналізувати також інші моменти, виходячи з того, що у будь-якому правопорушенні можна виділити два аспекти, які визначають врешті-решт характер і ступінь суспільної небезпечності – якісну й кількісну її характеристики.

Якщо говорити про характер суспільної небезпечності, то це насамперед якісна визначеність, відмінна властивість конкретного виду правопорушення [18, с. 69]. Саме нею один вид правопорушення відрізняється від іншого (порушення правил охорони вод і забруднення моря). Проте злочинні прояви кожного з таких видів можуть бути найрізноманітнішими, тому в практичній діяльності виникає необхідність враховувати й кількісні параметри небезпечності правопорушення того чи іншого виду. А роль загального «вимірювача» належить категорії «ступінь суспільної небезпечності».

Ознаки, які різко змінюють ступінь суспільної небезпечності проступку в бік його зростання або повторювання, закладаються в диспозиції кримінально-правової норми, що визначає таким чином конкретний вид правопорушення, як злочин. Наведене має принципове значення при відмежуванні злочину, передбаченого ст. 242 КК України, від суміжного проступку (ст. 59 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Перш ніж приступити до відмежування названого злочину від суміжного проступку необхідно з'ясувати, які ознаки закладені законодавцем в основу криміналізації порушення правил охорони вод, забруднення моря. Виходячи з цього, можна навести розмежувальні критерії порушення правил охорони вод, забруднення моря й аналогічного адміністративного правопорушення. Забруднення водних об'єктів може бути адміністративним правопорушенням або кримінально-каранною дією залежно від характеру самої дії або від інших ознак складу злочину.

Якщо ми звернемося до ст. 59 Кодексу України про адміністративні правопорушення, то побачимо, що питання про розмежування цього правопорушення й порушення правил охорони вод ст. 242 КК України ставиться залежно від ознак правопорушення (ст. 59) і злочину ст. 242 КК України. Так, згідно з ч. 1 та ч. 2 ст. 59 Кодексу України про адміністративні правопорушення забруднення і засмічення вод, порушення водоохоронного режиму на водозабірниках, що викликають їх забруднення, водну ерозію, ґрунтів та інші шкідливі явища або введення в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без споруд і пристроїв, які запобігають забрудненню й засміченню вод, або їх шкідливий вплив тягне адміністративну відповідальність. Такі діяння, як забруднення, виснаження (за винятком засмічення), якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля, уже є злочином, передбаченим ч. 1 ст. 242 КК України. Що ж тут змінює суспільну небезпечність діяння, які є адміністративним правопорушенням (ст. 59 Кодексу України про адміністративні правопорушення) до злочину, передбаченого ч. 1 ст. 242 КК України? Співвідношення цих статей різних законодавчих актів свідчить, що таким фактором є вчинення забруднення і виснаження водних об'єктів, що створює небезпеку для життя, здоров'я людей і довкілля. Тобто зазначене вище діяння криміналізує забруднення, виснаження, що створює небезпеку для життя, здоров'я людей і довкілля. Однак існують розбіжності, які не сприяють точному застосуванню адміністративної відповідальності за таке правопорушення. Цьому не сприяє відсутність такої ознаки ст. 59 Кодексу України про адміністративні правопорушення, як виснаження водних об'єктів, а в ч. 1 ст. 242 КК України – як засмічення. Це дає нам підставу пропонувати вказівку на такі діяння в цій статті.

Щодо зазначених у ч. 2 ст. 242 КК України кваліфікуючих ознак і діянь, передбачених ст. 59 Кодексу України про адміністративні правопорушення, труднощі у розмежуванні не виникають, їх чітко видно при висвітленні цих статей, кваліфікуючі ознаки зразу ж криміналізують це правопорушення. Але в даному випадку на практиці немає єдності, адже до таких діянь не відноситься засмічення.

Як бачимо, ступінь суспільної небезпечності істотно змінюється залежно від зміни характеристики виду забороненої поведінки. Закон встановив за названі дії, поряд з адміністративною, ще й кримінальну відповідальність, включивши сформульовані ознаки до диспозиції кримінально-правової норми (ст. 242 КК України).

Характер і особливості кримінально-правової боротьби з порушенням правил охорони вод підтверджують, що практичні працівники, як правило, не відчувають великих труднощів при встановленні кримінальної протиправності діяння. Так, опитування слідчих, суддів, що проводили розслідування та розгляд справ про порушення правил охорони вод показує, що 75 % чітко уявляють різницю між кримінально-протиправним порушенням правил охорони вод і аналогічним адміністративним деліктом. У той же час, 20 % нечітко володіють цим питанням, а 5 % – не задумувались взагалі з цього приводу. Аналогічні дані ми отримали і з адміністративних справ (з 200 таких справ по 20 % справ невірно кваліфікували адміністративне порушення, 80 % – вірно). Таке становище насторожує й свідчить про доцільність такого роз'яснення у відповідній постанові Пленуму Верховного Суду України.

Що ж стосується цієї проблеми на європейському та загальносвітовому рівнях, то дане питання вирішується в зарубіжних науково-правових джерелах та ряді кримінальних зарубіжних кодексів [20; 21; 22; 23; 24], але висвітлення цієї проблеми в зарубіжних практиках неоднозначне та потребує більш детального опрацювання.

Висновок. Отже, вищевикладене дає змогу стверджувати, що: 1) при проведенні відмежування складу злочину, передбаченого ст. 242 КК і ст. 243 КК України, основною розмежувальною ознакою є об'єкт і предмет злочину, а також місце вчинення злочину; 2) для розмежування злочинів, передбачених ст. 113 КК України і ст. 242 КК України, основною розмежувальною ознакою є основний безпосередній об'єкт (ст. 113 КК України – економічна безпека). Крім того, диверсія відмінна від діяння, передбаченого ст. 242 КК України, за конструкцією об'єктивної сторони, оскільки вона вважається діянням з усиченим складом злочину і визнається закінченою з моменту здійснення вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на досягнення зазначених у законі наслідків, тобто незалежно від фактичного спричинення смерті та інших наслідків. Також диверсія відрізняється від досліджуваного нами складу злочину за суб'єктивною стороною, а саме: виною у разі прямого умислу як до дій, так і до наслідків, а також наявністю спеціальної мети – ослаблення держави; 3) щодо проведення розмежування складу злочину, передбаченого ст. 242 КК, та аналогічного адміністративно-правового делікту, передбаченого ст. 59 Кодексу України, про адміністративні правопорушення, то зазначені діяння відрізняються за ознаками об'єктивної сторони та ступенем суспільної небезпечності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кудрявцев В.Н.* Общая теория квалификации преступлений / В.Н. Кудрявцев. – М.: Юрид. лит., 1972. – 352 с.

2. *Никифоров Б.С.* Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. – М.: Госюриздат, 1960. – 229 с.
3. *Орымбаев Р.* Специальный субъект преступления / Р. Орымбаев. – Алма-Ата: Наука, 1977. – 53 с.
4. *Коржанский Н.И.* Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н.И. Коржанский. – М.: Академия МВД СССР, 1980. – 248 с.
5. *Рарог А.И.* Субъективная сторона и квалификация преступлений / А.И. Рарог. – М.: ООО «Профобразование», 2001. – 135 с.
6. *Воробей П.А.* Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину / П.А. Воробей. – К.: НАВСУ, 1997. – 184 с.
7. *Никифоров Б.С.* Применение общего определения умысла и норм Особенной части УК / Б.С. Никифоров // Советское государство и право. – 1966. – № 7. – С. 117–199.
8. *Тацій В.Я.* Злочини проти основ національної безпеки України / В.Я. Тацій // Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 324–333.
9. *Дурманов Н.Д.* Понятие преступления / Н.Д. Дурманов. – М.: Изд-во АН СССР, 1948. – 312 с.
10. *Лысов М.* Отграничение преступления от проступка по должности / М. Лысов // Советская юстиция. – 1972. – № 1. – С. 13–14.
11. *Строгович М.С.* Основные вопросы советской социалистической законности / М.С. Строгович. – М.: Наука, 1966. – 252 с.
12. *Клюшниченко А.П.* Административно-правовая борьба с мелким хулиганством и злостным пьянством. – К.: МООП УССР, 1967. – 151 с.
13. *Даньшин И.Н.* Уголовно-правовая охрана общественного порядка / И.Н. Даньшин. – М.: Юридлит., 1973. – 200 с.
14. *Якуба О.М.* Советское административное право: Общая часть / О.М. Якуба. – К.: Вища школа, 1975. – 231 с.
15. *Пионтковский А.А.* Курс советского права / А.А. Пионтковский. – М.: Издво «Наука», 1959. – Т. 2. – 368 с.
16. *Луньов А.Е.* Административная ответственность за правонарушения / А.Е. Луньов. – М.: Госюриздат, 1961. – 187 с.
17. *Якупов А.Ш.* Советское уголовное право. Часть общая / А.Ш. Якупов. – К.: КВШ МВД СССР, 1973. – 420 с.
18. *Кузнецова Н.Ф.* Преступление и преступность / Н.Ф. Кузнецова. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – 232 с.
19. *Куринов Б.А.* Научные основы квалификации преступлений / Б.А. Куринов. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 184 с.
20. International Symposium on Trends and Perspectives in Development Science and Technology and their Impact on the Solution of Contemporary Global Problems // Report 7, USSR. – Tallin, 1979. – Jan. 8-12. – P. 1–4.
21. Diario Oficial de 27 de enero de 1984. – P. 80–101.
22. Jozeph Raz. Concept of a Legal System / Raz Jozeph. – Oxford, 1970. – 70 p.
23. Kiss A. Survey of Current Developments in International Environmental Law / A. Kiss. – Morges. 1976. – 49 p.
24. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demohratischen Republik. Allgemeine Tell. – Berline, 1957. – 312 s.

REFERENCES

1. *Kudrjavcev V.N.* Obshhaja teorija kvalifikacii prestuplenij / V.N. Kudrjavcev. – M.: Jurid. lit., 1972. – 352 s.
2. *Nikiforov B.S.* Ob'ekt prestuplenija po sovetскому ugolovnomu pravu / B.S. Nikiforov. – M.: Gosjurizdat, 1960. – 229 s.
3. *Orymbaev R.* Special'nyj sub'ekt prestuplenija / R. Orymbaev. – Alma-Ata: Nauka, 1977. – 53 s.
4. *Korzhanskij N.I.* Ob'ekt i predmet ugolovno-pravovoj ohrany / N.I. Korzhanskij. – M.: Akademiya MVD SSSR, 1980. – 248 s.
5. *Rarog A.I.* Sub'ektivnaja storona i kvalifikacija prestuplenij / A.I. Rarog. – M.: OOO «Profobrazovanie», 2001. – 135 s.
6. *Vorobei P.A.* Teoriia i praktyka kryminalno-pravovoho stavlennia v vynu / P.A. Vorobei. – K.: NAVSU, 1997. – 184 s.
7. *Nikiforov B.S.* Primenenie obshhego opredelenija umysla i norm Osobnojj chasti UK/ B.S. Nikiforov // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. – 1966. – № 7. – S. 117–199.
8. *Tatsii V.Ia.* Zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy / V.Ia. Tatsii // Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar / Za zah. red. V.V. Stashysa, V.Ia. Tatsiia. – K.: Kontsern «Vydavnychi Dim «In Yure», 2003. – S. 324–333.
9. *Durmanov N.D.* Ponjatje prestuplenija / N.D. Durmanov. – M.: Izd-vo AN SSSR, 1948. – 312 s.
10. *Lysov M.* Otgranichenie prestuplenija ot prostupka po dolzhnosti / M. Lysov // Sovetskaja justicija. – 1972. – № 1. – S. 13–14.
11. *Strogovich M.S.* Osnovnye voprosy sovetsojj socialisticheskojj zakonnosti / M.S. Strogovich. – M.: Nauka, 1966. – 252 s.
12. *Kljushnichenko A.P.* Administrativno-pravovaja bor'ba s melkim huliganstvom i zlostnym p'janstvom. – K.: MOOP USSR, 1967. – 151 s.
13. *Dan'shin I.N.* Ugolovno-pravovaja ohrana obshhestvennogo porjadka / I.N. Dan'shin. – M.: Juridlit., 1973. – 200 s.
14. *Jakuba O.M.* Sovetskoe administrativnoe pravo: Obshhaja chast' / O.M. Jakuba. – K.: Vishha shkola, 1975. – 231 s.
15. *Piontkovskij A.A.* Kurs sovetsojj prava / A.A. Piontkovskij. – M.: Izd-vo «Nauka», 1959. – T. 2. – 368 s.
16. *Lun'ov A.E.* Administrativnaja otvetstvennost' za pravonarushenija / A.E. Lun'ov. – M.: Gosjurizdat, 1961. – 187 s.
17. *Jakupov A.Sh.* Sovetskoe ugolovnoe pravo. Chast' obshhaja / A.Sh. Jakupov. – K.: KVSh MVD SSSR, 1973. – 420 s.
18. *Kuznecova N.F.* Prestuplenie i prestupnost' / N.F. Kuznecova. – M.: Izd-vo MGU, 1969. – 232 s.
19. *Kurinov B.A.* Nauchnye osnovy kvalifikacii prestuplenij / B.A. Kurinov. – M.: Izd-vo MGU, 1984. – 184 s.
20. International Symposium on Trends and Perspectives in Development Science and Technology and their Impact on the Solution of Contemporary Global Problems // Report 7, USSR. – Tallin, 1979. – Jan. 8-12. – P. 1–4.
21. Diario Oficial de 27 de enero de 1984. – P. 80–101.
22. *Jozeph Raz.* Concept of a Legal System / Raz Jozeph. – Oxford, 1970. – 70 p.
23. *Kiss A.* Survey of Current Developments in International Environmental Law / A. Kiss. – Morges. 1976. – 49 p.

24. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik. Allgemeine Tell. – Berline, 1957. – 312 s.

Матвійчук В.К. Теоретичні і прикладні проблеми відмежування злочину, передбаченого ст. 242 КК України, від суміжних злочинів і аналогічного адміністративного правопорушення

У статті проаналізовано теоретичні і прикладні проблеми відмежування злочину, передбаченого ст. 242 КК України, від суміжних злочинів та аналогічного адміністративного правопорушення, що має велике значення для охорони інтересів суспільства і прав громадян. Зазначена проблема є важливою не тільки для теорії кримінального права, але й у правозастосовній діяльності.

Ключові слова: порушення правил охорони вод, відмежування, суміжні злочини, адміністративне правопорушення, об'єкт, об'єктивна сторона, предмет злочину, місце вчинення злочину, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Матвейчук В.К. Теоретические и прикладные проблемы отграничения преступления, предусмотренного ст. 242 УК Украины, от смежных преступлений и аналогичного административного правонарушения

В статье поднимаются теоретические и прикладные проблемы отграничения преступления, предусмотренного ст. 242 УК Украины, от смежных преступлений и аналогичного административного правонарушения, которое имеет большое значение для охраны интересов общества и прав граждан. Исследуемая проблема имеет важное значение не только для теории уголовного права, но и в правоприменительной деятельности.

Ключевые слова: нарушение правил охраны вод, отграничения, смежные преступления, административное правонарушение, объект, объективная сторона, предмет преступления, место совершения преступления, субъект, субъективная сторона.

Matviychuk V. Theoretical and applied problems distinguishing crime under Art. 242 of the Criminal Code of Ukraine and related crimes and similar administrative offense

The article raised theoretical and applied problems distinguishing crime under article 242 of the Criminal Code of Ukraine and related crimes and similar administrative offense, which is important for protection of public interests and rights of citizens. The author examines the problem because it is essential not only for theory of criminal law, but also in law enforcement activities.

Keywords: Violation of rules of water protection; Distinguishing; Related crimes; Administrative violation; Object, Objective side; Subject of crime; Scene of commit of a crime; Committer of a crime; The subjective side.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2016.